

Титаренко Л.М.кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки та туризму
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»**Сакало Т.Б.**

економіст ПрАТ «ЗАВОД «ЛТАВА»

Tytarenko Lyubov

National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

Sacalo Tatiana

PJSC "LATAVA PLANT"

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ З УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИМІРИ В СИСТЕМІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

LABOR MIGRATION FROM UKRAINE: PROBLEMS AND MEASURING IN SYSTEM OF EUROINTEGRATION

У статті розглянуто сучасну трудову міграцію громадян України за кордон під впливом євроінтеграційних процесів. Здійснено оцінку її масштабів, визначено сучасні тенденції. Серед причин, що спонукають українців виїжджати, – низький рівень заробітних плат в Україні, гідні умови праці і навчання в країнах ЄС, спрощені процедури виїзду за кордон і працевлаштування. Установлено основні проблеми для України, зумовлені міграційними процесами: збільшення масштабів міграції за кордон, передусім трудової; підвищення кількості молоді і фахівців у структурі трудових мігрантів; трансформація частини тимчасової трудової міграції у постійну. Це призводить до погіршення демографічної ситуації в країні та скорочення робочої сили. Серед позитивних наслідків міграції – притік капіталу в країну за рахунок переказів заробітчанами. Запропоновано можливі шляхи вдосконалення управління міграціями.

Ключові слова: зовнішні міграційні процеси, трудові ресурси, зовнішня трудова міграція, причини міграції, грошові перекази мігрантів, трудові мігранти.

В статье рассмотрена трудовая миграция граждан Украины за границу под влиянием интеграционных процессов. Осуществлена оценка ее масштабов, определены современные тенденции. Среди причин, побуждающих украинцев выезжать, – низкий уровень заработных плат в Украине, достойные условия труда и обучения в странах ЕС, упрощенные процедуры выезда за границу и трудоустройства. Установлены основные проблемы для Украины, обусловленные миграционными процессами: увеличение масштабов миграции за границу, прежде всего трудовой; увеличение количества молодежи и специалистов в структуре трудовых мигрантов; трансформация части временной трудовой миграции в постоянную. Это приводит к ухудшению демографической ситуации в стране и сокращению рабочей силы. Среди положительных последствий миграции – приток капитала в страну за счет денежных переводов работниками. Предложены возможные пути совершенствования управления миграцией.

Ключевые слова: внешние миграционные процессы, трудовые ресурсы, внешняя трудовая миграция, причины миграции, денежные переводы мигрантов, трудовые мигранты.

The article examines the current state of external migration of labor resources of Ukrainian citizens abroad under the influence of European integration processes. An assessment of its scale, geographical structure and current trends has been made. The main problems for Ukraine caused by migration processes have been identified: increasing the scale of migration abroad, primarily labor; increasing the number of young people and professionals in the structure of migrant workers; transformation of part of temporary labor migration into permanent. This leads to a deterioration of the demographic situation in the country and a reduction in the workforce. Reduction of labour force and increase of the real wage quicker than the labour productivity will result in inhibition of investments. If all more Ukrainians taxes will work and pay abroad, in course of time it will begin difficult to finance national charges – pensions and infrastructure. For a country that has a population years old, clean emigration of people of capable

of working age lasted will create problems in a long-term prospect. A positive consequence of migration is the inflow of capital to Ukraine through remittances of citizens working abroad. Volumes of remittances by Ukrainians from abroad serve as a significant addition to the budget. Over the past five years, the share of remittances from Ukrainians in the EU has been growing, while in the CIS it has been declining. Due to the COVID-19 coronavirus pandemic, migration processes have been suspended worldwide. In Ukraine, the problem of unemployment may worsen in the near future, as migrants from European countries have returned. Ways to improve migration management are proposed: to develop a government program that would keep Ukrainians at home and facilitate their return from abroad, encourage entrepreneurship, develop joint projects with countries where our intellectual migrants work.

Key words: external migration processes, labor resources, external labor migration, reasons of migration, remittances of migrants, labor migrants.

Постановка проблеми. Глобалізація призводить до інтенсифікації міжнародної міграції, яка стає одним із ключових чинників національної і регіональної стабільності. Яскраво виражено також взаємозв'язок між глобалізацією і міграцією, кількісне збільшення міграційних потоків унаслідок розвитку потреб світової економіки і полегшення міжнародної міграції в міру того, як світ стає все більш єдиним. Євроінтеграційні процеси, своєю чергою, прискорили перетікання робочої сили з України до країн ЄС, що має як позитивні (притік капіталу), так і негативні (погіршення демографічної ситуації, втрата робочої сили) наслідки для країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти міграції досліджено у наукових доробках як вітчизняних, так і зарубіжних науковців: Н. Аскерової, О.С. Кваші, Е.М. Лібанової, В. Саріогло, З.В. Смутчака та ін. Важливим джерелом інформації про динаміку й обсяги міграції є офіційні сайти Державної прикордонної служби України, Державної служби статистики України, а також публікації міжнародних установ і організацій, які слугували основою даного дослідження.

Метою дослідження є аналіз трудової міграції з України під впливом євроінтеграційних процесів, визначення причин зовнішньої міграції громадян України та їх наслідків для країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Демографічні показники в Україні продовжують погіршуватися, чисельність населення зменшується. За даними Держстату, станом на 1 січня 2020 р. чисельність наявного населення України становила 41,9 млн осіб. За минулий рік кількість українців зменшилася на 250,8 тис осіб (за 2018 р. – на 233,2 тис осіб, за 2017 р. – на 198,1 тис). Із січня 2019 р. по січень 2020 р. Україна в середньому втрачала 20,9 тис осіб на місяць, або в середньому 687 осіб на день.

Згідно зі статистичними даними, останнім часом для України загострилася проблема втрати населення внаслідок трудової міграції. Міжнародний валютний фонд у звіті по Україні від січня 2019 р. оцінив кількість українських трудових мігрантів у 2–3 млн [11]. Водночас

різні джерела публікують різні цифри щодо кількості трудових мігрантів з України – від 1,3 млн осіб (Держстат) [4] до 6,5 млн осіб (Держприкордонслужба). У 2019 р. Кабінет Міністрів України за підсумками аналізу міграційної статистики назвав цифру в 4 млн українців (майже 10% населення), які починаючи з 2010 р. виїхали з України і не повернулися. Згідно зі звітом Департаменту з економічних і соціальних питань ООН про процеси міграції в світі за 2019 р., майже 5 млн українців нині живуть за межами України [10] (табл. 1).

Фахівці зазначають, що міграцію стимулюють безробіття і неконкурентність українських зарплат на тлі привабливих умов роботи за кордоном. Рівень безробіття залишається вище, ніж у країнах регіону й у середньому по ЄС [10]. За підсумками третього кварталу 2019 р. рівень безробіття в Україні серед людей у віці 15–70 років становив 8,1%. Для порівняння: у Польщі – 5,5%, Словаччині – 5,0%, РФ – 4,7%, Румунії – 3,9%, Угорщині – 3,4%, у середньому по ЄС – 6,2% [10]. Рівень зарплат в Україні не може конкурувати з рівнем оплати праці навіть у наших найближчих сусідів. У 2019 р. середня зарплата по економіці в Україні становила 10 497 грн, або 406,2 дол./міс., або 365 EUR/міс. Якщо порівнювати з Польщею, яка є основним реципієнтом українських мігрантів, то там мінімальна зарплата становила 523 EUR/міс., що майже вдвічі (на 43%) вище середньоукраїнської за результатами 2019 р. [6; 7].

Причини, що зумовлюють еміграцію наших співвітчизників за кордон, різні: [2; 3]: на заробітки, на навчання або як біженці. Найбільше українців мігрує у країни Європи, що пов'язано з високим рівнем розвитку цих країн порівняно з Україною, наявністю більш вигідних умов проживання і роботи, браком місцевої робочої сили. Основний потік легальної міграції до Євросоюзу йшов у 2016 р. з України. Український паспорт має кожен п'ятий іноземець (21,1%), що отримав у 2017 р. в одній із країн ЄС вид на проживання або інший статус, що дає змогу перебувати терміном понад три місяці. Статистика Eurostat охоплює тільки тих грома-

Таблиця 1
Оціночна характеристика процесів
міграції українців [10]

Загальна кількість українців, які живуть за межами України	
1990 р.	6,892 млн.
2019 р.	4,964 млн.
Відсоток мігрантів від загального населення України	
1990 р.	13,4%
2020 р.	11,3%
Кількість українських біженців у країнах світу	
1990 р.	5,2 тис.
2020 р.	9,4 тис.
Частка біженців від загального числа мігрантів з України	
1995 р.	0,1%
2020 р.	0,2%
Кількість жінок серед українських мігрантів	
1990 р.	57,2%
2020 р.	57%
Середній вік українців, які живуть за межами країни	
1990 р.	43,2 роки
2020 р.	49,1 рік
Частка українських мігрантів у віковій групі 0-19 років	
1990 р.	13,9%
2020 р.	6,3%
Частка українських мігрантів у віковій групі 20-64 років	
1990 р.	69,4%
2020 р.	73,2%
Частка українських мігрантів у віковій групі 65+	
1990 р.	16,6%
2020 р.	20,5%

дзян із країн за межами ЄС, які вперше подавали документи або не робили цього більше півроку. З 3,1 млн таких іноземців, які отримали у 2017 р. право на перебування в ЄС, майже 662 тис є громадянами України. При цьому 88% із них приїхали працювати [9].

Нині специфічна особливість трудової міграції з України значною мірою сфокусована на Польщі. Польська влада видала в минулому році нові дозволи на перебування в країні понад 585 тис громадян України. Власне, саме це й перетворило Польщу на європейського лідера з прийому іноземців. Утім, українці посідають перше місце серед одержувачів дозволів на перебування ще в п'яти країнах Євросоюзу: Угорщині, Литві, Словаччині, Чехії, Естонії. До того ж трудові мігранти з України, за даними Eurostat, увійшли в 2017 р. до трійки лідерів

ще і в Болгарії, Данії, Латвії та Хорватії. Таким чином, вони спрямовуються переважно в східноєвропейські країни, жителі яких, своєю чергою, у великій кількості їдуть на заробітки в західноєвропейські держави ЄС [9].

Слід зазначити також, що введення безвізового режиму з Євросоюзом значною мірою сприяло міграційним процесам. Із біометричним паспортом можна приїжджати сюди й уже тут отримувати дозвіл на роботу. Польща є однією з небагатьох країн ЄС, яка дає можливість оформити дозвіл на підставі безвізового режиму. Сама угода про безвіз не надає такої можливості, але країни – члени ЄС можуть усередині дозволяти такі процедури.

Загалом в Європейському Союзі відношення до мігрантів залежить від їхнього статусу – біженців чи трудових мігрантів. Якщо говорити про позиції країн Європейського Союзу щодо питання про розподіл мігрантів, можна виділити такі позиції. Традиційні члени ЄС, головним чином, Німеччина, дотримуються думки, що в кризових ситуаціях члени Європейського Союзу завжди повинні керуватися європейськими цінностями, які були покладені в основу європейської інтеграції: коли прикордонні країни відчувають на собі міграційний тягар, іншим країнам ЄС необхідно керуватися принципами солідарності та справедливого розподілу відповідальності [1]. Разом із тим усередині ЄС існують протиріччя щодо розподілу іммігрантів між країнами-членами. Тоді як лідер європейської інтеграції – Німеччина виступає за прояв ініціативи з боку країн – членів ЄС, країни Центральної та Східної Європи не готові брати на себе відповідальність за розміщення біженців на своїй території [1].

Стосовно трудових мігрантів, до яких, зокрема, відносяться українці, політика ЄС інша. Наприклад, Польща зробила ставку на трудові ресурси з України. У країні створено умови для швидкого отримання роботи: працюють рекрутингові агенції, створено умови для навчання іноземних студентів, діють пільгові умови сплати оренди житла, реалізуються положення Стратегії збереження людського капіталу, спрощено умови отримання легальної роботи тощо. Польща веде виважену політику управління міграційними потоками. Так, згідно з «Пріоритетами урядової міграційної політики» [5], до 2030 р. з можливих 20 млн вакансій у польській економіці власне поляки зможуть зайняти лише 16 млн. На більше просто не вистачить місцевого населення. Виходом із цієї ситуації є залучення мігрантів як на тимчасові роботи, так і на постійне проживання у країні. Польський уряд поставив за мету привернути більше кваліфікованих пра-

цівників, молодих і бажано тих, хто в перспективі може осісти в країні. Для цього змінили підходи до видачі робочих віз, а також увели формат «дозволу на роботу» за типом S, який видається місцевим органом самоврядування. При цьому спрощений режим працює не для всіх: законом визначено всього п'ять держав (Україна, Білорусь, Молдова, Грузія, РФ), чії громадяни можуть працювати за «заявним принципом». Почалося залучення студентів до польських ВНЗ: якісний рівень освіти, вигідна цінова політика, створені можливості працювати і заробляти, полегшено процедуру повторного отримання дозволу на перебування у Польщі.

У країні працює норма про те, що члени сімей працівників на постійних контрактах або сезонних робітників, які проводять у країні не менше півроку, можуть автоматично отримувати право на перебування і право на роботу. Поляків цікавлять саме ті, чий інтелектуальний потенціал і фізичні можливості коштують дорого – таким працівникам компанії пропонують довгострокові контракти [5]. Важливим кроком у залученні мігрантів стали відкриття Польської пенсійної системи для іноземців та агітація за користування можливістю робити пенсійні накопичення у стабільній країні з гарантією виплат. Метою цих заходів є надання можливостей людині успішно працевлаштуватися, щоб вона в наступний свій приїзд зали-

шилася на триваліший термін і принесла країні користь своєю працею.

Нині більшість країн ЄС зацікавлена в українських заробітчанах. Так, Німеччина всіляко сприяє вирішенню питань розміщення, соціалізації і адаптації мігрантів. Словенія декларує намір запросити більше робочих з України в рамках нової стратегії залучення робочої сили з країн, географічно і культурно близьких словенцям. Політику стимулювання переїзду сімей проводять Чехія і Литва. Політика залучення сімей на постійне проживання викликана тим, що поляки, угорці зрозуміли, що працівник значну частину коштів виводить із країни, і треба зробити так, щоб одержувачі цих переказів жили в ній [1].

Нині перекази трудових мігрантів становлять більшу частину приватних переказів, які надходять в Україну й обліковуються Національним банком під час обрахунку платіжного балансу. Обсяги «виведених» українцями коштів з-за кордону слугують значним поповненням бюджету: сума приватних переказів протягом останніх семи років збільшилася на 3 480 млн дол. США (табл. 2).

Упродовж останніх п'яти років питома вага переказів українців із країн ЄС зростає, натомість із країн СНД, навпаки, знижується (рис. 1).

Проведене дослідження свідчить, що із загальної суми грошових переказів мігрантів на споживання витрачається близько 40%, 20% переказів інвестуються передовсім у жит-

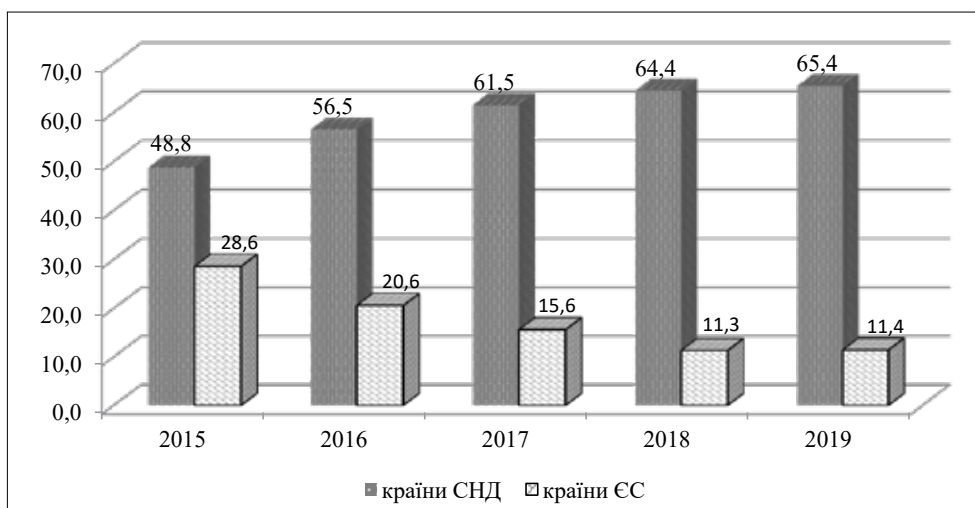

Рис. 1. Розподіл приватних грошових переказів в Україну, % [8]

Таблиця 2

Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну, млн дол. США [8]

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
1. Оплата праці	6782	5183	5631	6731	9137	11494	12897
2. Чиста оплата праці	5652	4318	4116	4794	6269	7911	8996
3. Приватні трансферти	2885	2171	2843	2741	2995	3200	3021
4. Приватні перекази (2+3)	8537	6489	6959	7535	9264	11111	12017

лове будівництво, придбання чи ремонт житла. Понад 40% спрямовуються на заощадження. У цілому обсяги грошових переказів українських заробітчан станом на 2019 р. становлять 7,8% від ВВП країни (рис. 2).

Найбільший обсяг грошових переказів в Україну надходить із Польщі (табл. 3).

Проблема українських заробітчан вимагає вирішення всередині України. Пандемія коро-

навірусу спровокувала повернення значної частини мігрантів на батьківщину. Після оголошення по всій Європі карантину значна частина українців втратила роботу. Однак умова ситуація для працевлаштування не змінилася і погіршуватиметься через вимушені карантинні заходи, оскільки частина бізнесу буде згортися. На разі уряд не має чіткого плану на предмет того, як буде вирішуватися питання з пра-

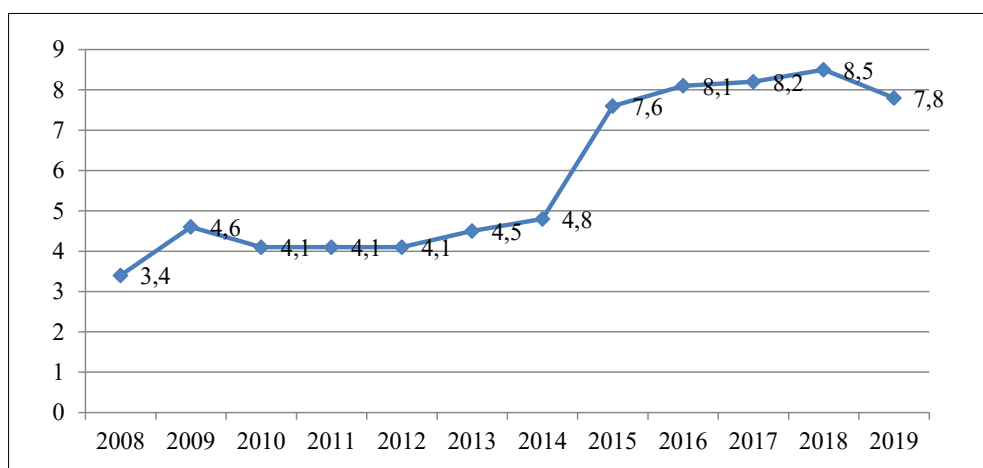

Рис. 2. Динаміка обсягів грошових переказів українців, % до ВВП країни [8]

Таблиця 3

Обсяги приватних грошових переказів в Україну за основними країнами, млн дол. США [8]

Країни	2017 р.		2018 р.		2019 р.	
	млн дол. США	% від загального обсягу	млн дол. США	% від загального обсягу	млн дол. США	% від загального обсягу
Усього надходжень, у т.ч.	9264	100	11111	100	12017	100
Польща	3116	33,6	3649	32,8	3686	30,7
Росія	1292	13,9	1091	9,8	1234	10,3
Чеська Республіка	435	4,7	846	7,6	1113	9,3
США	679	7,3	870	7,8	984	8,2
Сполучене Королівство	311	3,4	394	3,5	601	5,0
Італія	447	4,8	492	4,4	498	4,1
Німеччина	318	3,4	426	3,8	462	3,8
Кіпр	285	3,1	341	3,1	391	3,3
Ізраїль	280	3,0	337	3,0	351	2,9
Греція	178	1,9	191	1,7	195	1,6
Віргінські Острови (Брит.)	55	0,6	157	1,4	182	1,5
ОАЕ	120	1,3	153	1,4	135	1,1
Нідерланди	98	1,1	123	1,1	127	1,1
Сінгапур	104	1,1	129	1,2	120	1,0
Канада	78	0,8	97	0,9	95	0,8
Туреччина	85	0,9	106	1,0	79	0,7
Швейцарія	76	0,8	89	0,8	88	0,7
Іспанія	76	0,8	88	0,8	86	0,7
Португалія	52	0,6	57	0,5	60	0,5
Норвегія	52	0,6	55	0,5	60	0,5
Інші країни	1127	12,2	1420	12,8	1470	12,2

цевлаштуванням на тлі високого безробіття і повернення людей додому.

Висновки з проведеного дослідження. Низькі зарплати, високе безробіття і невпевненість у тому, що хороші робочі місця з'являться найближчим часом, спровокували підйом трудової міграції, що, своєю чергою, веде до втрати молодого населення і перетворює демографічну кризу на незворотний процес.

Позитивними соціально-економічними наслідками трудової міграції українців є наповнення бюджету за рахунок переказу грошових коштів заробітчани; поліпшення добробуту вітчизняних домогосподарств, члени яких працюють за кордоном; розвиток бізнесу, який започатковують заробітчани в Україні, маючи стартовий капітал.

Європейські країни розробляють різні механізми симулювання припливу трудових мігрантів на свої ринки праці: підвищення зарплат, максимально спрощені для роботодавців процедури працевлаштування трудових мігрантів, пропонуються пільги з оплати житла, вивчення мови, легалізації документів про освіту.

В Україні має бути розроблена урядова реальна та життєздатна програма, яка б утримувала українців на батьківщині та сприяла їх поверненню з-за кордону. Слід підтримувати та фіксувати зв'язки з тими, хто виїхав, заохочувати підприємницьку діяльність, розвивати спільні проекти з країнами, де працюють на постійній основі наші інтелектуальні мігранти; вести державну політику, яка зробить вигідними перекази в Україну; проводити ефективну соціальну політику.

Список використаних джерел:

1. Аскерова Н. Миграционная политика ЕС после начала кризиса беженцев 2015 года. *Европейский диалог*. 2019. № 3. URL: <http://www.eedialog.org/ru/2019/03/30/migratsionnaya-politika-es-posle-nachala-krizisa-bezhentsev-2015-goda/> (дата звернення: 07.05.2020).
2. Кваша О.С. Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів: фактори, стан та наслідки для України. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 535–540.
3. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2(33). С. 10–26.
4. Міграційний рух населення у 2019 році. *Державна служба статистики України* : офіційний сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ds/mr/mr_u/mr1219_u.html (дата звернення: 08.05.2020).
5. Пріоритети урядової міграційної політики. *Міністерство інвестицій і розвитку Республіки Польща* : офіційний сайт. URL: <https://lpnu.ua/organisers/ministerstvo-investiciy-i-rozvitku-respubliki-polshcha> (дата звернення: 08.05.2020).
6. Саріогло В. Зовнішня трудова міграція в Україні: мотиви, масштаби, наслідки. *Економічний аналіз*. 2019. Т. 29. № 1. С. 36–43.
7. Смутчак З.В. Нелегальна міграція в Україні: передумови, особливості та можливі наслідки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 609–613.
8. Статистика зовнішнього сектору України за методологією 6-го видання «Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції». *Національний банк України* : офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_u.pdf (дата звернення: 07.05.2020).
9. Population (Demography, Migration and Projections). *Eurostat : official site*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/background> (дата звернення: 07.05.2020).
10. Report of the Secretary-General on international migration and development (A/73/286). *United Nations : official site*. URL: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/index.asp> (дата звернення: 07.05.2020).
11. Staff Country Reports. *IMF : official site*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2019/01/08/Ukraine-Request-for-Stand-By-Arrangement-and-Cancellation-of-Arrangement-Under-the-Extended-46499> (дата звернення: 07.05.2020).

References:

1. Askerova N. (2019) Migracziionnaya politika ES posle nachala krizisa bezhenczev 2015 goda [EU migration policy after the onset of the refugee crisis in 2015]. *European dialogue*, no. 3. Available at: <http://www.eedialog.org/ru/2019/03/30/migratsionnaya-politika-es-posle-nachala-krizisa-bezhentsev-2015-goda/>
2. Kvasha O.S. (2017) Zovnishni mihratsiini protsesy trudovykh resursiv: faktory, stan ta naslidky dlia Ukrainy [External migration processes of labor resources: factors, status and consequences for Ukraine]. *Economy and Society*, no. 10, pp. 535–540.
3. Libanova E.M. (2018) Zovnishni trudovi mihratsii ukraintsiv: masshtaby, prychnyny, naslidky [External labor migration of Ukrainians: scale, causes, consequences]. *Demography and Social Economy*, no. 2 (33), pp. 10–26.

4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019) Mihratsiinyi rukh naselennia u 2019 rotsi [Migration movement of the population in 2019]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ds/mr/mr_u/mr1219_u.html
5. Ministerstvo investytsii i rozvytku Respubliky Polshcha (2019) Priorytety uriadovoi mihratsiinoi polityky [Priorities of government migration policy]. Available at: <https://lpnu.ua/organisers/ministerstvo-investyciy-i-rozvytku-respubliki-polshcha>
6. Sarioglo V. (2019) Zovnishnia trudova mihratsiia v Ukraini: motyvy, masshtaby, naslidky [External labor migration in Ukraine: motives, scales, consequences]. *Economic Analysis*, no. 1, pp. 36-43.
7. Smutchak Z.V. (2017) Nelehalna mihratsiia v Ukraini: peredumovy, osoblyvosti ta mozhlyvi naslidky [Illegal migration in Ukraine: preconditions, features and possible consequences]. *Global and National Economic Problems*, vol. 16, pp. 609–613.
8. Natsionalnyi bank Ukrainy (2019) Statystyka zovnishnoho sektoru Ukrainy za metodolohiieiu 6-ho vydannia "Kerivnytstva z platizhnoho balansu ta mizhnarodnoi investytsiinoi pozytsii" [Statistics of the external sector of Ukraine according to the methodology of the 6th edition "Guidelines on balance of payments and international investment position"]. Available at: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_y.pdf
9. IMF (2019) Staff Country Reports. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2019/01/08/Ukraine-Request-for-Stand-By-Arrangement-and-Cancellation-of-Arrangement-Under-the-Extended-46499>
10. Eurostat (2019) Population (Demography, Migration and Projections). Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/background>
11. United Nations (2019) Report of the Secretary-General on international migration and development (A/73/286). Available at: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/index.asp>